

**BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ
TÜRK BOĞAZLARI ASKERİ JEO-POLİTİĞİ:
ÇARLIK RUSYASI'NIN BOĞAZLARI İŞGAL PLANLARI**

İsmail KÖSE*

Öz

Asya ve Avrupa kıtalarının güneydeki doğal sınırını oluşturan Türk Boğazları, bilinen tarihte çok sayıda çatışmanın, ittifakın ve savaşın temel nedenleri arasında olagelmışlerdir. Türk Boğazları'nın sadakat odağında bulunduğu siyasi, hukuki ve diplomatik gelişmelerin I. Petro ile başlayıp I. Dünya Savaşı ile sona eren 218 yıllık dönemini Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasındaki mücadele paralelinde gelişen Avrupa güç diplomasi şekillendirmiştir. Çarlık Rusyası için Boğazlara sahip olmak temel dış politika hedefine dönüşürken, Osmanlı Devleti ve Avrupalı Devletler Çarlığı Boğazlardan uzak tutabilmek amacıyla eldeki olanakların hemen tamamını kullanmıştır. Koşullar değiştiğinde Boğazları odak noktasına alan politikalar, ittifaklar, düşmanlıklar da yer değiştirmiş buna karşın Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasındaki mücadelenin ana odağı değişmemiştir. Çarlık, Boğazların kuzey girişinde yapılacak yeni istihkamları ve tedbirleri düşmanca bir hareket olarak kabul edip Osmanlı Devleti'ni tehdit ederek Boğazlardan geçişine sorun oluşturabilecek girişimleri engellemeye çalışmıştır. Bu politika bir süre etkili olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın arifesinde Boğazlara yönelik Rus dış politikasında daha agresif bir tutum takınılmış, Boğazları işgale yönelik kapsamlı hazırlıklar yapılmıştır. Dönemin güç dengesi ve ittifak yapılanmaları Rusya'nın işgal planlarının ertelenmesine neden olmuş, son planlama uygulamaya konulamadan I. Dünya Savaşı başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *İttifaklar, Boğazlar, Balkan Savaşları, Bâbüâli, Geçiş Rejimi*

Abstract

Militaristic Geo-Politics of Turkish Straits Before WWI: Invasion Plans Produced by Tsarist Russia

Turkish Straits, located at the southern border line of Asia and Europe, during the historical span were one of the basic reasons caused numbers of wars, conflicts, and alliances. The diplomatic, political and judicial developments of 218 years lasting period between Petro the Great and WWI mostly has been steered Ottoman Russian conflict on Straits. Turkish Straits were the focus point

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Trabzon. E-posta: ismailkosetr@ktu.edu.tr; ismailkosetr@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-8489-5088
(Makale Gönderim Tarihi: 29.09.2021- Makale Kabul Tarihi: 22.02.2022)

of that period European power diplomacy also affected the process. While the desire to owe Straits became major foreign policy scope of Tsarist Russia Ottoman Empire and European big powers used almost all means they had to keep Russia far from the Straits. When conditions changed, politics, alliances and rivalries which Straits were the focus point also changed but the main pivot of Ottoman Russian conflict and struggle never changed. Tsarist Russia, by declaring any measure or fortification at the northern entrance of Straits as a hostile act tried to obstruct any attempt which would endanger its warships' passage through Straits. That policy was in use for a definite period. At the eve of WWI, Russia generated more aggressive policy toward Straits, number of plans have been made by Russia to invade Straits. Balance of power and alliance formations of the era forced Russia to postpone its planned operations, before implementation of last plan WWI has broken out.

Keywords: *Alliances, Straits, Balkan Wars, Sublime Porte, Passage Regime*

Giriş

Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasındaki ilk ciddi askeri karşılaşma Ukrayna'nın kuzeydoğusunda Özi (Dinyeper) Nehri kıyısında bulunan Çehrin Kalesi'nde 1677 yılında yaşanmıştır. Bu çatışmada Ruslar gelecekte etkili rakipler olacaklarını göstermişlerdir. Çehrin Kalesi çarpışmalarıyla başlayıp, 1877-1878 senelerindeki 93 Harbi'ne kadar süren 201 yıllık sürede Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası 13 kez savaş sahasında karşı karşıya gelmiştir. Bu sayıya 1914-1918 yılları arasında yaşanan I. Dünya Savaşı da eklendiğinde iki ülkenin 240 yıllık ilişki tarihinde 14 kez savaştığı görülür.

Türk-Rus ilişkilerinin 1917 senesi öncesi dönemindeki savaş aralığının yıllık ortalaması: 17.14'dür. Diğer bir ifadeyle iki komşu devlet uzun 240 yıllık tarihlerinde her 17 senede bir cephede karşı karşıya gelmişlerdir. Söz konusu dönemin en uzun süre savaşız geçen periyodu 93 Harbi sonrasında 1878-1914 yılları arasındaki 36 yıllık krizlerle dolu dönemdir. Bu döneme kadar yaşanan savaşların ortalaması: 15.46'dır. Diğer bir ifadeyle iki ülke 93 Harbi öncesindeki 201 yıllık sürede her 15 yılda bir cephede karşı karşıya gelmiştir. Bütün bu savaşların odak noktası büyük oranda Türk Boğazları olmuştur.

Osmanlı-Rus Savaşları -Yıl Aralığı-		Savaş Süresi	Savaşız Süre
1	1677 → Çehrin Kalesi Çatışmaları	4 yıl	
2	1686 → II. Viyana Kuşatması sonrası, Kutsal Lig	14 yıl	5 yıl
3	1711 → Prut Savaşı	1 yıl	11 yıl
4	1712 → Osmanlı - Rus Savaşı	1 yıl	-
5	1713 → Osmanlı - Rus Savaşı	1 yıl	-
6	1736 → Osmanlı - Rusya + Avusturya Savaşı	4 yıl	13 yıl
7	1768 → Osmanlı - Rus Savaşı	6 yıl	28 yıl
8	1787 → Osmanlı - Rus Savaşı	5 yıl	11 yıl
9	1806 → Osmanlı - Rus Savaşı	6 yıl	14 yıl
10	1828 → Osmanlı - Rus Savaşı	1 yıl	16 yıl
11	1853 → Kırım Savaşı	3 yıl	24 yıl
12	1877 → 93 Harbi	1 yıl	13 yıl
201 yıl ilişki		Toplam	47 yıl savaş
		Ortalama	15.45 yılda bir savaş
14	I. Dünya Savaşı dahil 240 yıl ilişki	1914 → I. Dünya Savaşı	3 yıl sürdü
		I. Dünya Savaşı dahil toplam	50 yıl savaş dönemi. I. Dünya Savaşı dahil 171 yıl savaşız süre

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politigi

	I. Dünya Savaşı dahil Ortalama	17.14, savaşılan yıl ortalaması
--	--------------------------------	---------------------------------

Avrupalı güçlerin zorlamasıyla 1878 senesinde imzalanan Berlin Antlaşması sonrasındaki dönemde savaşız bir periyoda geçilse de Çarlık Rusyası'nın Boğazları ele geçirmeye yönelik dış politika kurgusu değişmemiş, Avrupa güç dengesi paralelindeki mekik diplomasisi ve Boğazlardan sadece Rus savaş gemilerine geçiş olanağı yaratma girişimlerine dayalı anlaşmazlıklar I. Dünya Savaşı'na kadar sona ermemiştir. Bu sürede Napolyon dönemi Avrupa güç dengesinin simbiyotik tekrarı ittifaklar ve düşmanlıklar defalarca bozulup yeniden şekillenmiştir. Rusya'nın ittifak ve düşmanlıklarını belirleyen temel faktör Boğazlara hâkimiyetle geçiş rejiminin bu devlet lehinde esnetilmesi teşebbüsleri olmuştur. Söz konusu yaklaşım Boğazlar askeri jeo-politiğini biçimlendiren temel faktör olmuş, dönemin deniz gücü İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki agresif politikaları Rus dış politikasını doğrudan etkilemiştir.

Kıbrıs'ın ilhakından dört sene sonra, Mısır'ın da 1882 senesinde işgali Doğu Akdeniz'deki üstünlüğün tartışılmaz bir şekilde İngiltere'ye geçmesine neden olmuştur. Son işgaller her ne kadar Çarlık Rusyası'nın sıcak deniz Akdeniz politikasından daha az tehdit algılanmasına neden olsa da Boğazlar jeo-politiğinde Rusya ile İngiltere arasında ön alıcı güç mücadelesi bir süre daha devam etmiştir. Bu çalışmada, I. Dünya Savaşı öncesinde Boğazlar jeo-politiğindeki değişim ele alınıp, İngiltere ve Çarlık Rusyası'nın Doğu Akdeniz'e yönelik politikalarında Boğazların oynadığı rol ve eko-politik önem dönemin güç politikası paralelinde analiz edilerek değerlendirilecektir.

Boğazların Güney ve Kuzey Girişlerinde Tedbirleri Artırma Teşebbüsleri

Ağır Osmanlı yenilgisiyle sonuçlanan 93 Harbi sonrasında Türk-Rus ilişkilerinde savaşın yerini zorlayıcı diplomasi almıştır. Bu dönemde Çarlığın taleplerinin odağını 1841 senesinde imzalanan Londra Boğazlar Sözleşmesi ile uygulamaya konulan Boğazlardan yabancı gemi geçişinin yasak olması kuralının Rusya lehinde ortadan kaldırılması, bu mümkün değilse kuralın Rusya'ya özgü bir şekilde esnetilmesi oluşturmuştur. Çarlığın zorlayıcı politikalarına karşı Osmanlı Devleti'nin elindeki en etkili araç İngiltere'nin başını çektiği Avrupalı devletlerin Rus savaş gemilerini Akdeniz'de görmek istememesi ve Avrupa kuvvet dengesidir.

İngiltere tarafından, 93 Harbi'nin yarattığı olumsuzluklar altında 1878 yılı Haziran ayında Kıbrıs'a el konulması,¹ dört yıl sonra 1882 senesinde Mısır'ın işgali ve Gladstone'un Osmanlı karşıtı politikaları nedeniyle bu dönemde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkiler bozuldu. İngiltere'ye güvenini kaybetmeye başlayan Osmanlı Devleti, Boğazların güneyden İngiltere, kuzeyden Rusya tarafından zorla geçilmesine teşebbüs edilmesi olasılığının her geçen gün daha da artması üzerine Boğazların güney ve kuzey girişlerinde yeni, modern çağa uygun tedbirler almaya karar verdi.² Kararın uygulanması alınması kadar kolay değildi.

Boğazların, Karadeniz Boğazı girişinde modern tedbirlerin yürürlüğe sokulması halinde Çarlık Karadeniz donanmasının Boğazlara girmesi olanaksız hale gelecekti. Rusya, Osmanlı Devleti'nin, Çanakkale Boğazı girişindeki tedbirleri artırmasını

¹ Great Britain, Common Parliamentary Papers, 1878, s.862.

² BOA, Y.PRK.MYD.003.0014 (H) 15 Safer 1312 [16/12/1883].

destekliyordu buna karşın İstanbul Boğazı'nın Karadeniz girişinin olduğu gibi bırakılmasını istiyordu. İngiltere ise, Rusya'nın tam tersi bir tutum takınıyordu. Boğazların her iki girişinin tahkim edilmesi tartışmaları sürerken Rusya'nın İstanbul ve Boğazlar üzerine ani bir saldırı yapacağı söylentisi yayıldı. Söylentiler İstanbul'a ulaştığında Rusya tarafından Karadeniz'de güçlü bir donanma hazırlanıyordu. Söylentilerin gerçek olması yüksek olasılıktı. Rusların Boğazları zorlamak yerine, Kilyos sahillerine çıkartma yaparak buradan İstanbul üzerine yürüme ihtimalleri daha güçlüydü. Bu tür bir harekâta karşı, Kilyos sahilinde Abraham Paşa adlı Ermeni vatandaşa ait araziler Devlet tarafından satın alınarak olası işgali engelleyebilmek amacıyla 1884 senesinde yeni tahkimatlar oluşturuldu.³

Dönemin iki büyük deniz kuvvetinin Türk Boğazlar üzerindeki güç mücadelesi ve çarpışması kaçınılmaz olarak her geçen gün daha fazla kudret kaybeden Osmanlı Devleti'nin güvenliğini tehlikeye atıyordu. Donanma düşmanlarla boy ölçüşebilecek düzeyde olmadığından Boğazların tahkim edilerek ivedilikle Karadeniz ve Ege'den Boğazlara geçişin başladığı her iki girişte 1453 yılı ertesinde Fatih Sultan Mehmet'in yaptığına benzer tedbirler alınması gerekiyordu. Ancak bu sayede Başkent İstanbul'un ve Boğazların güvenliği sağlanabilirdi. Her ne kadar Kilyos sahilinde tedbirler alınsa da İngiltere ve Rusya'nın itirazları nedeniyle 1884 yılına kadar Boğazların ne Karadeniz ne de Çanakkale girişinde istenilen modern tahkimatlar kurulabilmişti.

Boğazların tahkim edilebilmesi amacıyla dönemin ün kazanmış savunma mevziisi ve kale mühendisleri Binbaşı Maximillian Schuman ile Henry Brialmont 1884 senesinde İstanbul'a davet edilerek iki mühendise Boğazlar girişlerinin her iki ağzında mutlak kontrolü sağlayabilecek tedbirlerin alınması için çalışma yaptırıldı. Schuman ve Brialmont II. Wilhelm Almanyası dahil Avrupa merkez devletlerinde yeni usul kale ve tahkimat yapmaktaydılar. Geliştirdikleri modern olanaklara uygun yenilikçi metot sayesinde ün kazanmışlardı.⁴

Schuman ve Brialmont Boğazlarda yaptıkları çalışmalarını 1890 yılında tamamladı. Sundukları raporlardaki önerilerin gerçekleştirilmesi halinde; Boğazların kuzey ve güney girişlerinin anahtarı Osmanlı Devleti'nde olacak, Boğazlar her iki taraftan da izinsiz girilmesi olanaksız birer müstahkem kapıya çevrilecekti. Daha önce de dikkat çekildiği gibi İngiltere, Çanakkale Boğazı'nın tahkim edilmesine sıcak bakmıyordu. İngiliz Genelkurmayı Çanakkale'den Akdeniz'e dönen topların Boğazların güneyden zorlanmasını olanaksız hale getireceğini rapor etmişti.⁵ Rusya ise, itirazlarını yineleyerek İstanbul Boğazı Karadeniz çıkışına savunma tertibatı yerleştirilmesini düşmanca bir tavır olarak göreceğini bildirmiş 93 Harbi sonrası henüz ödenmemiş tazminatın kalan kısmının gönderilmesini talep etmişti.⁶

Tazminatın gündeme getirilme nedeni Osmanlı Devleti'nin iktisaden zor durumda bırakılıp, Boğazlarda tertibat alınıp, Türk deniz gücünün kuvvetlendirilmesini engellemek olduğuna kuşku yoktu. Schuman ve Brialmont tarafından tavsiye edilen

³ Öke, 1991, s.70.

⁴ Kaufmann ve Kaufmann, 2014. s.27-29.

⁵ Mahajan, 2003, s.104-105.

⁶ New York Times, 15 November 1897, s. 5.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politigi

tedbirlerin maliyetinin devlet bütçesinin karşılayabileceğinden çok yüksek olması, bütçeden daha önemlisi iki büyük güç İngiltere ile Rusya'nın aynı anda karşı çıkması nedeniyle projeden mecburen vazgeçildi. Boğazlar girişlerinde tedbir alınmadığı gibi Rus tehdidi nedeniyle Donanmanın güçlendirilmesi de ertelendi. Rusya'nın İstanbul Boğazı'nın her iki yakasına ilk fırsatta Karadeniz'den çıkarma yaparak işgal girişiminde bulunacakları söylentisi 1884 yılı sonunda güç kazanınca Boğaz Muhafızı Rıfat Paşa'ya verilen talimatla Boğaz girişi de Rusya'ya hissettirilmeden olanaklar ölçüsünde tahkim edildi. Söz konusu tahkimatın olası bir Rus çıkartmasını ya da Boğazlara kuzeyden zorla girme teşebbüsünü engellemeyeceği açıktı.

Askeri gemilerin geçişiyle ilgili söz konusu sorunlar yaşanırken Boğazlarda yoğun bir sivil/ticari trafik mevcuttur. Bu döneme ait şifreli arşiv vesikasına göre Çanakkale Boğazı'ndan 1898 yılı Eylül ayında geçen yabancı gemiler şu şekildedir:

“Kale-i Sultaniye'den [Çanakkale] şifre:

Dün zahire yüklü 7 İngiliz, 3 Yunan, 1 Alman, 2 Fransız, 1 Romanya, 1 İtalya, 1 Avusturya vapuruyla bugün 6 tebdil-i hava neferini kaleye ihraç edip Trablus için 525 efrad-ı cedideyi hamil olup kaleden Bingazi için 255 nefer irkab olunan nimet-i sada ve ikinci firka-i hümayunu efrad-ı müstebelesinden 104 neferle yaveran-ı şehriyariden kaymakam Tahir Beyi hamil sakız? ve efrad-ı şahaneyi hamilen doğruca geçmiş, Gelibolu nam vapurla ve Yunan ve Gürcü postaları Akdeniz'e ve İngiliz postasıyla 5'i boş, 1'i kiremit, 1'i teneke yüklüydü. İngiliz vapuru Dersaadet'e azimet etmiş ve Tizif [?] Nam torpedo istimbot hümayunu Akdeniz'e azimet etmiş olduğu bera-yı malumat arz olunur.

(R) 03 Eylül 1314 [16/09/1898]; Mirliva [Tuğgeneral] Mehmet Vasif”

Açıkça görüldüğü gibi Boğazlardan bir günde 26 gemi geçmiştir. Bunların üçü posta vapurudur. Yunan gemileri İngiliz gemilerinden sonra en çok geçiş yapan ikinci gruptur. Yunan tüccar gemisi yoğunluğu uzun süre bir ya da ikinci sırada olmaya devam edecektir.

Schuman ve Brialmont'un tavsiye ettiği tedbirler alınmadığından Osmanlı askeri heyeti tarafından tavsiye edilip; daha maliyetsiz, itirazlara da olanak tanımayacak olan alternatif program doğrultusunda Çanakkale Boğazı'ndaki savunma tedbirleri iyileştirildi. İstanbul Boğazı'nda ise; Rus itirazı nedeniyle hazırlanan toplar Boğaz çıkışına konulamayarak Boğaziçi'ne yerleştirildi. İstanbul Boğazı çıkışında tahkimat yapılamayıp, siperler tamir edilemedi. Rusya'nın itirazları o derece ileri gitti ki, bu devletle yapılan antlaşmalarda Karadeniz Boğazı'nda tahkimat yapılmasını yasaklayan bir madde bulunup bulunmadığı kontrol edildi.⁸ Böyle bir madde yoktu fakat Rusya uluslararası hukuk kurallarına göre değil, realist güç politikasıyla isteklerini elde etmeye kararlıydı.

Her ne kadar bu dönemde Boğazlardaki geçiş rejimi uluslararası antlaşmalar ile düzenlenmiş olsa da, Boğazların her iki yakası Osmanlı toprağıdır; savaş gemisi geçişi yürürlükteki uluslararası antlaşmalar kapsamında Bâbîâli'nin iznine tabidir. Bu nedenle, egemen bir devletin kendine ait topraklarda savunma tedbiri almasına hukuken bir engel

⁷ BOA, Y.PRK.ASK.00144.00032.002 (H) 29 Rabiulahir 1316 [16/09/1898].

⁸ Meclisi Âyan Zabıt Ceridesi (MÂZC), 14 Teşrinisâni 1332 [14 Kasım 1916]. s. 32-34.

yoktu. Buna karşın, güç dengesiyle ayakta kalabilen Bâbüali güneyde İngiliz, kuzeyde Rus rıza ve onayını gözetmek mecburiyeti hissediyordu. Son durumda Çanakkale Boğazı girişi kısmen güçlendirilebilmiş fakat Karadeniz girişi olan İstanbul Boğazı çıkışı büyük oranda savunmasız kalmıştı.

İstanbul Boğazı çıkışına topların yerleştirilebilmesi uzun tartışmalar sonrasında tesadüfi bir olay neticesi mümkün oldu. Rusya Donanması'nda görev yapan Potemkin zırhlısı 1905 yılı Haziran ayında Çar'a karşı isyan etti.⁹ İsyanın iki ay öncesine kadar mühimmat ve asker yüklü Rus savaş gemilerinin Boğazlardan geçişine izin verilmişti.¹⁰ Potemkin Boğazdan geçerken isyan etse herhangi bir zorlukla karşılaşmadan Başkent'i bombardıman edebilirdi. Rus zırhlısı, Karadeniz'de bir nevi korsanlık yaparak, Odesa'yı topa tuttu; Köstence limanının güvenliğini tehlikeye attı. Potemkin'in bu kontrol dışı korsanlığı, girişine hiçbir güvenlik tedbiri konulamayan İstanbul Boğazı ve Başkent için de esaslı tehdit oluşturuyordu.¹¹ Potemkin, kolaylıkla Boğazı'ne girerek İstanbul önüne gelip, Odesa'da yaptığı gibi İstanbul'u da topa tutabilirdi. Bu fırsattan istifade edilerek Rusların itirazına zaman bırakılmadan İstanbul Boğazı'na ve Karadeniz çıkışına da yıllardır Tophane meydanında bekletilen toplar yerleştirilerek, tahkimatlar kurulabildi.¹²

Rusya, Potemkin'in yarattığı tehdide rağmen İstanbul Boğazı'na savunma tertibatı kurulmasını yine Bâbüali'ye nota vererek protesto etti. Bir kez daha 93 Harbi sonrası ödenmesi gereken savaş tazminatının ödenmesi talep edildi. Rus talebi bu sefer istenilen etkiyi gösteremedi. Boğaz girişlerinin tahkim edilmesine karşın Osmanlı Donanması Karadeniz ile Ege ve Akdeniz'de herhangi bir güce sahip değildi. Muadilleriyle karşılaşamayacak kadar zayıf olan Donanma II. Abdülhamit'in kendisine karşı tertip kurulacağı endişesi nedeniyle son 30 yılda Marmara ve Boğazlara hapsedilip çürümeye terk edilmişti. Boğazların savunulabilmesi için diğer gereklilik Donanma olduğu için 1908 yılından itibaren esaslı bir donanma kurma faaliyeti başlatıldı.¹³

Rusya, Potemkin krizinden üç yıl sonra, 1908 senesinde Boğazların Karadeniz'deki filolar haricindeki bütün savaş gemilerine kapatılmasını teklif etti. Teklife göre; Karadeniz'e kıyası olan devletlerin savaş gemileri Boğazlardan serbestçe geçebilecekti. Söz konusu teklif yapıldığında İngiltere ile Rusya arasında birkaç yıl sonra askeri ittifaka gidebilecek bir dostluk kurulmuştu. Buna karşın İngiltere Rusya'nın teklifini kabul etmedi.¹⁴ Benzer öneri üç yıl sonra, 1911 senesinde İttihat Terakki'ye yapılarak; Rus savaş gemilerinin Boğazlardan her zaman serbest geçebilmesi izninin verilmesi karşılığında; Boğazlar ile kıyıların korunması ve diğer meselelerde Rusya'nın yardım ve desteği önerilecek, bu teklif de kabul edilmeyecektir.¹⁵ Açıkça ilan edilmese de Çarlık, Süveyş Kanalı'ndaki uygulamanın kendi çıkarına göre revize edilerek Türk Boğazları'nda yürürlüğe konulmasını arzuluyordu.

⁹ BOA, HR.SYS.01269.001 (M) 25/06/1905.

¹⁰ BOA, MV.00111.0027 (H) 11 Safer 1323 [1704/1905].

¹¹ Karadeniz ve Boğazlar Meselesi, 1325 [1909], s.4-6.

¹² BOA, Y.A.RES.00131.00048.001 (H) 02 Cemaziyevvel 1323 [05/07/1905].

¹³ Mirliya Sedat, 2007 s.49.

¹⁴ BOA, HR.SYS.02419.00085.003 (M) 20/04/1916 [?].

¹⁵ Potshveriya, 2003, s.89.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politigi

Geçiş rejimiyle ilgili tartışma ve notaların oluşturduğu mekik diplomasisi sürerken Rusya, dağılmak üzere olduğuna inandığı Osmanlı Devleti'nden sonra Boğazlar ile İstanbul'u işgal için yeni bir fırsat kollamaya başladı. 21 Ocak 1908 tarihinde Bakanlar Kurulu'nda Anadolu ve Balkanlar, bu görüşmeden bir hafta sonra da Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı ele alındı. Bu esnada içerde Çarlığın despotizmine karşı muhalefet her geçen gün daha fazla artmaktaydı; halkı coşturacak bir zafere, büyük bir kazanıma ihtiyaç vardı. Elbette Boğazlar ile İstanbul bütün bu arzuların yüksek odak noktasındaydı. Rusya, aynı yıl Avusturya tarafından Selanik önünde oluşturulan tehdide Boğazlardan geçemediği için karşılık veremedi.¹⁶ Bu olayın da tetiklemesiyle, Petersburg tarafından İngiltere ve Avusturya ile bir dizi görüşme yapıldı, Boğazlar ve İstanbul'un işgaline Büyük güçleri razı etmek için diplomatik faaliyetler hızlandırıldı.¹⁷ İstanbul'da 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı İngiltere'nin Rus politikalarından uzaklaşmasını sağlarken; Rusya bu fırsatı kullanarak Boğazlar meselesini bir kez daha gündeme taşımak isteyip, kıyıdaş devletlerin savaş gemisi geçişi için Kaide-i Kadim'den vazgeçilmesini istedi.¹⁸

Rus talebi, İngiltere tarafından kabul edilmedi. Sadrazam Kâmil Paşa da, İngiltere'nin İstanbul elçisine Rus taleplerinin kabul edilmeyeceğini bildirdi. Buna karşın, Avusturya Dışişleri Bakanı Baron Alois Lexa von Aehrenthal ve Rus Dışişleri Bakanı Alexnder Petrovich Isvolsky arasında 15 Eylül'de gerçekleşen görüşmelerde Avusturya'nın Bosna-Herksek'i işgaline izin verilmesi karşılığında Rus savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesine razı oldu.¹⁹ 1906 yılında İngiliz Kralı VII. Edward'ın tavsiyesiyle dışişleri bakanı olarak atanan Isvolsky, İngiltere ve Japonya ile iyi ilişkiler geliştirilmesini, mutlaka Boğazlardan Rus savaş gemilerine serbest geçiş hakkı verilmesi gerektiğini savunuyordu.²⁰

Bu görüşmeden iki hafta sonra, 9 Ekim 1908 tarihinde, İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey, Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi Rıfat Paşa'nın Boğazlar rejimiyle ilgili sorusuna: *"Boğazlardan her tür savaş gemisi geçişini yasaklayan Kaide-i Kadim usulünün artık yürütülemeyeceği"* yanıtını verdi.²¹ Bu durum İngiltere'nin, Napolyon Savaşları döneminden (1798) sonra tarihte ilk defa Rus isteklerini kabule hazır olduğunu göstermektedir. Ayrıca Grey'in yanıtı Petersburg ile Londra arasında da uzlaşmaya varıldığını göstermektedir. Aynı yıl Avusturya, Bosna Hersek'i ilhak etti, Bulgaristan bağımsızlık ilanında bulundu. İstanbul'da 93 Harbi öncesini hatırlatan kaotik bir ortam oluştu.²² Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunmaktan vazgeçen İngiltere, Bâbiâli'nin beklediği desteği vermedi.²³

Rus Dışişleri Bakanı M. Izvolsky, 1908 yılındaki Balkan Buhranı esnasında Boğazlar konusunda görüşmelerde bulunmak için Çar tarafından İngiltere'ye gönderildi.

¹⁶ FO371/59231, R 17969/6/44, 6 January 1947.

¹⁷ Tukin, 1947, s.347.

¹⁸ Aehrenthal ve Marrow, 1926, s.83-87.

¹⁹ Bkz. Aehrenthal ve Marrow, 1907, s.83-87.

²⁰ Dailey, (Jan., 1951), s.55-56.

²¹ BOA, HR.SYS.00262.000001.001.001 (M) 07/04/1910.

²² BOA, HR.SYS.01238.48 (M) 05/05/1909.

²³ BOA, HR.SYS.00262.000001.001.001 (M) 07/04/1910.

Görüşmelerde Izvolsky, Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerinin Boğazlardan geçememesi, fakat kıyıdaş devletlerin Akdeniz'e çıkabilmesi teklifinde bulundu. İngiltere, Balkan krizinde diplomatik olarak Rusya'yı destekliyordu.²⁴ Bu destek iki devletin dünya savaşı öncesinde askerî açıdan yakınlaştığının işaretidir. Benzer şekilde değişen İngiliz politikasının doğal sonucu olarak Osmanlı Devleti de Almanya ile yakınlaşmaktaydı.²⁵ Balkan krizindeki dirsek temasına rağmen Boğazlarla ilgili Rus teklifi, İngiltere'nin, mütekabiliyet ilkesi kapsamında savaş zamanında kıyıdaş olmayan devletlerin de Karadeniz'e savaş gemisi sokabilmesine izin verilmesi şeklindeki karşıt önerisi üzerine kabul edilmedi.²⁶ Osmanlı Devleti, Boğazların tahkim edilmesinin Balkanlar ve İstanbul'un savunması için hayati önemde olduğunun farkındaydı. Bu amaçla Avrupalı büyük devletlerin de maddi ve siyasi desteğiyle Boğazlardaki savunma tedbirlerinin güçlendirilmesi için girişimler yapılmasına karar verildi.²⁷

İngiliz Savunma Komitesi ve Donanma İstihbaratı 1903 yılında; "*Boğazlar ile İstanbul'un Ruslar tarafından işgal edilmesinin İngiltere'nin Akdeniz [dolayısıyla İmparatorluk Yolu] güvenliği için çok şey değiştirmeyeceğini*" rapor etmişti.²⁸ Bu yaklaşım, İngiltere'nin Çarlık Rusyası'nı Akdeniz'den uzak tutmak yönünde yüzyıllardır devam ettirdiği güvenlik odaklı dış politika yaklaşımı değişikliğinin Donanma tarafından onaylanmasıdır. Donanma onayı İngiltere'nin artık Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü de desteklemekten vazgeçişinin bundan sonraki politika olacağı kesinleşmesini sağlamıştır. Değişen İngiliz dış politikası, Londra'yı Rusya'ya; Osmanlı Devleti'ni ise Almanya'ya yaklaştırdı. 1907 yılında varılan İngiliz-Rus uzlaşısının açıkça dile getirilmeyen bedeli Boğazlardı.²⁹ Böylece, I. Dünya savaşı öncesinde Rusya ile Londra arasında yakınlaşma başladı, İtilaf devletleri blokunun da temelleri atılmıştır.

Paris'te Naum Paşa tarafından gerçekleştirilen görüşmelerde Fransa'nın da Rus isteklerine eğilimli olduğu anlaşıldı. Asya yönündeki istilası Japonya tarafından durdurulan Çarlık Rusyası'nın şanını kurtarabilmek için kolay bir zafere; batı yönünde Boğazlar ve İstanbul ile taçlanacak esaslı bir fethetme ihtiyacı vardı. Kolay zafer çökmekte olan Osmanlı'ya karşı kazanılabildi. Fetih ise birkaç asırlık rüya Boğazlar ve İstanbul idi.³⁰ Bu doğrultuda 31 Mart Vakası'nın [13 Nisan 1909] İstanbul'da neden olduğu karmaşadan faydalanmak isteyen Çarlık, ortaya çıkan koşulların sağlayacağı bahaneyle bir oldubitti yaratarak savaş gemilerini İstanbul'a göndermeye karar verdi. Başkentte sükûnun hızla sağlanması sonrasında diğer devletlerin tepkisinden de çekinildiğinden bu karardan vazgeçildi.³¹ Kısa süre sonra Çar II. Nikola, İtalya ile anlaşarak bu devletin

²⁴ Churchill, 1923, s.30.

²⁵ Die lange Geschichte der deutsch-türkischen Beziehungen [Alman-Türk ilişkilerinin uzun tarihi] <https://lebenswege.rlp.de/de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-turkei/die-lange-geschichte-der-deutsch-tuerkischen-beziehungen/> (Erişim tarihi 10 Nisan 2019)

²⁶ BCA, 21.01.1948/30100.101.625.13.

²⁷ BOA, Y.PRK.UM.0008.00039.002.001 (H) 03 Safer 1303 [11/11/1885].

²⁸ Renzi, (Mart, 1970), s.16.

²⁹ Historical Summary of Events in Territories of the Ottoman Empire, Persia and Arabia, October 1928.

³⁰ Zanisky,1926, s.80.

³¹ FO 195/2363, 17 February 1909.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politigi

istilacı emellerine vereceği destek karşılığında Boğazlar konusunda yardım talep etti. Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal etmek için uzun süredir hazırlanan İtalya³² teklifi olumlu karşıladı.³³

Trablusgarp'ın İşgali; I. Balkan Savaşı ve Boğazlar

Rus-Japon Savaşı sonrasında, 1908 senesinde Buchlau görüşmelerinde; 1909 Ekim ayında Racconigi görüşmelerinde ve 1910 Kasım'ında Potsdam görüşmelerinde Avrupalı büyük güçler; Rus savaş gemilerinin Boğazlardan serbest geçişine izin verilmesini ele aldılar. Fakat uzlaşa sağlanamadı. Bu görüşmelerin hiçbirisine Osmanlı Devleti'nin davet edilmemesi dikkat çekicidir. Görüşmeler büyük gizlilik içinde yapıyordu. Boğazlardan Rus savaş gemisi geçişine dair teşebbüs 1907 senesinde İngiltere'nin Boğazlar rejiminde takındığı tavizkar politikayla cesaretlendirilmişti.³⁴ Aynı dönemde Rusya'daki gazetelerde Çanakkale Boğazı ile ilgili tahrik ifadeleri bulunan yazılar çıkmaktaydı. Bâbîâli, Rusya'nın İstanbul elçisi nezdinde bu durumu protesto etti.³⁵

İttihat Terakki'nin (İTC) 1908 yılından itibaren iktidara gelmesi esnasında yaşanan karmaşa İngiltere'ye Osmanlı hâkimiyetindeki kıyı ve denizlerde, özellikle Boğazlarda kendi politikalarını uygulama fırsatı sağladı. Denizlerde söz sahibi olmak isteyen Almanya da Boğazlar ve halen kısmi Osmanlı hâkimiyetinin devam ettiği Basra Körfezi ile Kızıldeniz'de kontrol kurmak istiyordu. Almanya, Boğazlarda etkinlik kurmadan ne Rusya'ya ne de İngiltere'ye karşı Doğu Akdeniz kıyısında çok fazla başarılı olamayacağını biliyordu. Gelibolu'da güvenliğin artırılabilmesi için Trakya ile Çanakkale Boğazı'nın Saros Körfezi tarafına ulaşacak şekilde bir demiryolu yapılması planlanıyordu.³⁶

Bütün bu süreçte Rusya Boğazlarda istediği serbest geçişi Avrupa'daki girişimlerinde elde edememiştir. Rus Büyükelçisi Çarikof, 6 Ocak 1911 tarihinde Sadrazam Sait Halim Paşa ile yaptığı gizli görüşmede Rus taleplerini açıklayan altı maddelik bir muhtırayı Sadrazama verdi. Muhtırada, Bâbîâli'ye askeri yardım ile Balkan devletlerinin sükûnu önerilip, buna karşılık savaş gemilerinin her iki yönde Boğazlardan mutlak geçiş serbestisinin sağlanması talep edildi.³⁷ İki yönde mutlak geçiş serbestisi için 1841 Londra Sözleşmesi'nde gerekli değişiklik imzacıların rızasıyla yapılacaktı. Teklif yapıldığında İtalya ile her an savaş çıkabilirdi; Balkan devletleri Osmanlı karşıtı bir ittifak kurmaya çalışıyorlardı. Bu olumsuzluklar yetmezmiş gibi İngiltere'nin deniz hâkimiyetini dengelemek isteyen Almanya, Çarlık Rusyası taraftarı bir politika takip ediyordu.

Açıkça görüldüğü gibi Rusya, öncelikle 1833 yılı Temmuz ayında imzalanıp sekiz yıl yürürlükte kalan Hünkâr İskelesi Antlaşması rejimini geri getirmek arzusundaydı.

³² Çaycı, 1982, s.328-329.

³³ Bovikin, 1960, s.91.

³⁴ Sokolnicki, 1950, s.5.

³⁵ BOA, HR.SYS.00262.00001.001.001 (M) 07/04/1910.

³⁶ MÂZC, 1 Haziran 1326 [1910]. İ. 87, C. 1. s. 473-480.

³⁷ BOA, HR.SFR.0004.00852.00111 (M) 24/01/1911.

Fransa, Almanya ve İtalya üç yıl önceki uzlaşma doğrultusunda halen Rus isteklerine sıcak bakıyordu. Avusturya ise, Rusya'nın Boğazlardan Hünkâr İskelesi Antlaşması benzeri bir geçiş serbestisi elde etmesine karşı çıkıyordu. Boğazlar sorunu Almanya ile İtalya arasındaki Fas krizi esnasında da gündeme gelmişti. Osmanlı Devleti'nin talepleri kabul etmemesi üzerine hiddetlenen II. Nikola öncelikle geçiş rejiminin 1798 ve 1833 tarihli antlaşmalardaki şekle dönüşerek kendi istekleri doğrultusunda revize edilmesini istedi. Bu tür girişimlerden bir türlü arzulan sonuç alınamayınca, koşullar uygun hale gelmez tereddüt edilmeden Boğazların işgaline karar verildi. İstanbul Sefiri Çarıkof'a 2 Ekim 1911 tarihinde her iki krizden yararlanılarak geçiş rejiminin değiştirilmesi için girişimde bulunması talimatı verildi. Beş gün sonra ise isteklerin Bâbiâli'ye bir ultimatom şeklinde bildirilmesi istendi.³⁸

Daha önce İtalya ile anlaşıldığından, Trablusgarp savaşından doğan fırsat kullanılarak bir kez daha Boğazlar meselesi gündeme taşındı. Bâbiâli'ye, Petersburg ile Hünkâr İskelesi Antlaşması benzeri bir akdin imzası durumunda Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne yardım edebileceği; hatta Osmanlıların Balkanlar'da kurulacak bir pakta alınabileceği bildirildi.³⁹ Çarıkof, doğrudan İtalya'ya karşı yardım önermiyordu. Aslında Balkan birliğinin amacı da Ruslardan başkasının Boğazlara sahip olmasını önlemektir. İtalyan tehdidi 1911 yılı Kasım ayında Boğazlar havzasına doğru genişlediğinde Çarıkof, görünürde kendi inisiyatifiyle aslında Petersburg'dan verilen talimat doğrultusunda Boğazlar geçiş rejimini Rusya lehinde bir çözüme kavuşturabilmek için yeni tekliflerle güçlendirilmiş girişimlerini yoğunlaştırdı. Osmanlı Devleti'nin mecburen Rus isteklerini kabul edeceği düşüncesiyle 27 Kasım 1911 tarihinde Boğazlardan geçiş talepleri resmen Bâbiâli'ye bildirildi. Fakat, 8 Aralık'ta verilen yanıtta Ruslar tarafından istenilen geçiş rejimi hükümlerine haklarına aykırı görülerek talepler bir kez daha reddedildi.⁴⁰ Dışişleri Bakanı Sazonof öncülüğünde başlatılan Rus teşebbüsü, Avusturya ile Buchlau'da yapılan birinci girişimden ve sonrasında diplomatik faaliyetlerden sonra ikinci kez başarısız oldu. Rus teklifi reddedildiğinde Osmanlı Devleti Trablusgarp Savaşı ile meşguldü.

Sazonof'un Berlin ziyareti esnasında Alman İmparatoru II. Wilhelm ile Rus Dışişleri Bakanı arasında Boğazlar meselesi de ele alındı. Almanya, bu tarihte Rusya'yı kendi yanına çekebilmek için Boğazlarda tavize hazırды. Buna karşın Avusturya'nın İstanbul Sefiri Kont von Pallavicini, Rus isteklerine şiddetle karşı çıkıyordu. İngiltere ile yaşanan anlaşmazlık ile İran üzerindeki nüfuz sorunu nedeniyle Rusya; Boğazlar sorununu erteleyip, bir süreliğine taleplerinden vazgeçmek zorunda kaldı.⁴¹ Karar değişikliğinde Trablusgarp'taki direniş ve Almanya'nın tutum değişikliğinin de etkisi oldu. Rusya istediğini elde edemeyip, en güç anda bile Bâbiâli'ye taleplerini dikmeyi başaramayınca; bir kez daha vekâlet savaşına başvurarak, Balkan devletlerini Osmanlı Devleti'ne saldırtmak için kışkırtma faaliyetlerini yoğunlaştırdı.

Bu gelişmeler yaşanırken Ege ve Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ne karşı etkin bir abluka uygulayarak Trablusgarp'a gönderilecek yardımları engelleyen İtalya, Bâbiâli'yi

³⁸ Tükin, 1947, s.350-351.

³⁹ Abdurrahman Şerif, (Ocak 1923), s.3.

⁴⁰ BOA, A. } MKT.MHM.00745.00012.003 (H) 23 Zilhicce 1329 [13/12/1911].

⁴¹ Şerif, (Ocak 1923), s.3-4.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politigi

isteklerini kabule zorlayabilmek amacıyla 23 Kasım 1911 tarihinde Çanakkale Boğazı'nı abluka edeceğini ilan etmişti. Boğazlarla ilgili düşünce ve faaliyetler Avrupa'daki Osmanlı sefareti tarafından yakından takip ediliyordu. Paris Sefareti, Aralık ayında Fransa, İngiltere ve Rusya'nın Boğazlarla ilgili görüşlerini içeren bir raporu İstanbul'a gönderdi.⁴² Gizli pazarlıklar haber alınmıştı amaç gerekli tedbirleri zamanında alabilmektir.

Her ne kadar mühendisler Schuman ve Brialmont'un tavsiye ettiği tedbirler alınmamış olsa da Çanakkale girişindeki istihkamlar güçlendirilmişti. Boğazda İtalyan ablukası 1912 yılı Nisan ayı başında başladı. İtalya, belli fasıllarla Kumkale ile Sisam Adası'nı da bombardıman ediyordu.⁴³ İtalya'nın Boğazlara saldıracağı İngiltere tarafından Londra'daki sefarete bildirilmiş, Bâbüali kendi istihbarat bilgilerine de dayanarak Gelibolu Yarımadası Saros Körfezi'nin bulunduğu batı ve Boğaz geçişi tarafındaki doğu yakası başta olmak üzere Çanakkale Boğazı'na yönelik bir İtalyan saldırısına karşı gerekli tedbirler ivedilikle alınmıştı.⁴⁴ İtalyan Donanmasının Boğazdan geçebilmesi ya da Boğazın her iki yakasına asker çıkartabilmesi durumunda değil Trablusgarp ile Ege adalarının, İstanbul'un korunması bile olanaksızdı.

İtalyanlar, 18 Nisan 1912 tarihinde Çanakkale Boğazı'na saldırarak 8.000 m. mesafeden girişte Rumeli yakasında; Seddülbahir ve Ertuğrul; Anadolu yakasında ise Kumkale ve Orhaniye tabyalarını topa tuttu.⁴⁵ Kumkale, İskender'in 2.200 yıl önce Anadolu istilasını için karaya ayak bastığı yerdir. Oniki Ada civarındaki erken haberleşme ağının da İtalyanlar tarafından tahrip edilmesi nedeniyle ani bir İtalyan baskını tehlikesine karşı Boğaz girişi mayınlanarak Çanakkale Boğazı ticaret gemileri dahil seyrüsefere kapatıldı. Daha önce de ifade edildiği üzere Boğazlar tartışmasız bir şekilde uluslararası hukuka uygun olarak Türk karasuları içinde yer almaktadır. Savaş hali olduğu için kapatılmaları hukuki olarak sorunlu ya da yürürlükteki antlaşmalara aykırı değildi. Fakat karar siyasi açıdan önemli problemleri beraberinde getirdi.⁴⁶

Ablukanın başladığı mevsimde Boğazlardan günde ortalama 60 ticaret gemisi geçiyordu. On günde İstanbul'da 90'dan fazla gemi birikti. Her iki Boğaz önünde biriken gemilerin sayısı bu sayının birkaç katıdır. Çarlık, İngiltere'ye başvurarak Çanakkale Boğazı'nın tekrar açılması için yardım ricasında bulundu.⁴⁷ Londra, kendisi de ambargodan zarar gördüğü için Petersburg'un yardım talebine olumlu karşılık verdi. Rusya ve Fransa'nın yoğun itirazlarıyla İngiltere'nin teminatı üzerine geçişler, sadece gündüz yapılmak ve gerektiğinde tekrar kapatılmak üzere Boğazlar 18 Mayıs 1912 tarihinde yeniden seyrüsefere açıldı.⁴⁸

⁴² BOA, A.}MKT.MHM.00745.00014.001 (H) 23 Zilhicce 1329 [15/12/1911].

⁴³ BOA, DH.SYS.00075.0001.001 (H) 01 Cemaziyelevvel 1330 [18/04/1912].

⁴⁴ BOA, 04191.314251.01.01 (H) 24 Cemaziyelahir 1330 [10/06/1912].

⁴⁵ The Times, April 20, 1912, s.8.

⁴⁶ The Closing and Reopening of the Dardanelles, (July, 1912), s.706-709.

⁴⁷ BOA, HR.SYS.02910.00007.001.

⁴⁸ FO371/59231, R 17969/6/44, 6 January 1947.

İki hafta sonra, Haziran ayı başında Londra Büyükelçiliği, Bâbîâli'ye İtalya'nın Boğaz girişine yeni bir saldırı yapabileceğini bildirdi.⁴⁹ Bu ihbardan 12 gün sonra ise, İtalya'nın Trablusgarp sahilinde asker toplayıp saldırıya hazırlandığı, amacın ya Boğaz önü adalarına ya da Saros Körfezi'nden Gelibolu Yarımadası'na saldırarak Boğaz girişini zorlamak olduğu haber alındı. Bu tür bir girişime karşı Gelibolu Yarımadası'ndaki mevcut tabya ve savunma olanakları güçlendirilip, Saros Körfezi'nden yapılacak olası bir saldırıya karşı yeni tedbirler alındı.⁵⁰ Gelibolu'nun işgali halinde İstanbul'un İtalya tarafından tehdit edilmesinin önünde herhangi bir engel kalmamış olacaktı. İtalyan saldırganlığına karşı tedbirlerin artırıldığı esnada, Haziran ayında Rusya'nın Karadeniz'deki *Çernomoreç* topçeker savaş gemisiyle, Akdeniz'deki *Tereç* savaş gemisinin Boğazlardan karşılıklı geçip, yer değiştirmesine izin verildi.⁵¹

Gelibolu'yu işgal etmek suretiyle Boğazlar sahillerine çıkarma yapmayı göze alamayan İtalya, 5 torpido ile 1912 yılı 18 Temmuz gecesi ani bir baskınla bir kez daha Boğazdan geçmeyi denedi. Mayınlı bölge aşılarak Boğazın bir miktar içine girmeye muvaffak olunduysa da istilacılar ışıldaklara yakalandığı için girişimden sonuç alınmadı. Bu süre zarfında İtalya, Ege'deki Osmanlı Adaları'nı işgal etti. İngiltere ve Rusya iki ay önce, İtalya'nın Rodos dahil Oniki Ada'yı pazarlık amacıyla işgal edeceğini öngörmüştü.⁵² İşgal edilen adalar Dodekanesa (Oniki Ada) şeklinde isimlendirilmekteydiler. Osmanlı Devleti idari taksiminde Oniki Ada'nın bulunduğu bölge Menteşe Sancağı'na bağlıydı.

Adalarda Rodos hariç askeri güç yoktu bu nedenle kolaylıkla işgal edilmişlerdir. Adalar grubu; Patmos, Lipsos, Leros, Kilimli (Kalimnos), İstanköy (Kos), Astropalya (Stampalia), İncirli, İlyaki (Aleki, Piskopi, Tilos), Sömbeki (Symi), Herke (Harki), Kerpe (Nsiyros), Kaşot (Kasos) ve Rodos'tan oluşmaktadır.⁵³ Boğazönü adaları Sakız ve Gökçeada'yı da işgale niyetlenen İtalya, Büyük Devletlerin tepkisi nedeniyle bu girişimden vazgeçmek zorunda kaldı. Trablusgarp'taki çarpışmalar ve adaların işgali esnasında 1912 yılı Ekim ayında I. Balkan Savaşı patlak verdiğinden Boğazlar, Bizans sonrasında, Osmanlı döneminde ilk defa aynı anda hem güneyden hem de kuzeyden tehdit altında kaldı.⁵⁴ Her ne kadar yeni bir teknoloji olsa da Boğazlar için diğer bir tehdit de izinsiz denizaltı geçişleriydi. Bu tür ihlalleri engellemek amacıyla 1913 yılı Ağustos ayında, Hukuk Müşavirliği tarafından Boğazlardan denizaltı geçişini yasaklamaya yönelik uluslararası düzeyde girişim başlatıldı.⁵⁵

Boğazların ticaret gemilerine kapatılmaması Osmanlı Devleti için önemli bir güvenlik riski oluşturuyordu. Nitekim, ticaret gemileriyle birlikte gelecek düşman ani bir baskınla istihkâmları işgal edebilirdi. Bu tür durumla Mısır, Cezayir, Tunus başta olmak

⁴⁹ BOA, BEO.04191.314251.002.001 (H) 24 Cemaziyelahir 1330 [10/06/1912].

⁵⁰ BOA, HR.SFR.0003.00655.0007 (M) 01/06/1912.

⁵¹ BOA, BEO.04191.314251.002.001 (H) 24 Cemaziyelahir 1330 [10/06/1912]; BOA, İ.HUS.00097.00113.001 (H) 15 Rabiulevvel 1320 [22/06/1902].

⁵² BOA, HR.SYS.02910.00007.001 (M) 15/05/1912.

⁵³ Şıvgın, 2006, s.102-103.

⁵⁴ Tukin, 1947, s.354.

⁵⁵ BOA, HR.HMŞ.İŞO.00036.00007.002 (R) 14 Şubat 1328 [27/02/1913].

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politikliği

üzere çok sayıda Osmanlı toprağının işgali esnasında karşılaşmıştı.⁵⁶ Ayrıca ticaret gemilerinin geçişi için mayınsız bırakılan koridordan düşman gemilerinin geçişi olasıydı. Ticaret gemilerine saklanacak düşman istihbarat subayları pekâlâ Boğazlardaki savunma tedbirleri hakkında bilgi toplayabilir, tabya ve topların yerlerini belirleyebilirlerdi. Tebdili kıyafet ticaret gemilerine konulacak düşman askerleri İstanbul Boğazı'ndan Karadeniz'e ya da tersi istikamette nakledilebilirdi. Bu nedenle, Osmanlı Devleti savaşırken Boğazların kapatılması bir gerekliliktir. Söz konusu hak 1936 yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile yazılı bir hüküm haline getirilecektir.

İtalya ile savaş devam ederken Çarlık, Boğazlarla ilgili isteklerini Bâbüali'ye kabul ettiremeyince tarih boyunca elindeki en etkin silah olan Balkan Panslavizmi'ni cepheye sürdü. Balkanlar'da, milliyetçilik akımlarının hızlı yayılımını teşvik eden Avrupalı devletler ve Rusya'nın kışkırtmaları sonucunda Osmanlı karşıtı ortak bir cephe oluşmuştu. Rus istekleri reddedildikten iki ay sonra, Sırbistan ile Bulgaristan 29 Şubat 1912 tarihinde Rusya'nın himayesinde anlaştı. Bu esnada Trablusgarp Savaşı devam ediyordu. İttifaka Karadağ ile Yunanistan da katıldı. Savaş başlamadan önce Büyük Devletler (Düvel-i Muazzama) elçileri (Rusya, Almanya, İngiltere, Fransa ve Avusturya) 10 Ekim 1912 tarihinde Bâbüali'ye ortak bir nota vererek Balkanlar'da ıslahat istediler. Nota, bir savaş durumunda beş büyük devletin müştereken Balkan devletlerini destekleyeceklerini göstermektedir.⁵⁷ Savaş 17 Ekim'de başladı. Osmanlı Devleti ağır şekilde mağlup oldu, Yunanistan; Gökçeada ile Bozcaada hariç İtalya tarafından işgal edilmeyen Ege adalarını işgal etti. Karmaşadan yararlanmak isteyen Rusya, doğrudan İstanbul üzerine yürümeği düşündü. Fakat Sazonof'un 23 Kasım 1912 tarihli raporuyla askeri ve teknik nedenlerden ötürü bu düşünceden vazgeçildi.⁵⁸

Balkan Savaşları: Çarlık Rusyası'nın Boğazları İşgal Planları

Boğazlar askeri ve stratejik gerekliliğin yanında Rusya için ticari açıdan da vazgeçilmezdir. Rusya'nın 1903-1912 yılları arasındaki dokuz yıllık dönemde toplam ihracatının %37'si Türk Boğazları üzerinden dünya pazarlarına ulaşmıştır. Deniz ticareti, karada yapılacak her tür ticaretten 25 kat daha az maliyetli olduğu için gerek ticari gerekse askeri açıdan Boğazlara esaslı ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, Rusya'nın temel ihraç kalemleri olan buğday ve diğer taneli ekinlerin deniz yolundan başka bir araçla nakliyesi olanaksızdır. Boğazlar, İtalya savaşı nedeniyle, 1912 yılının Nisan ile Mayıs ayları arasında sadece bir ay ticaret gemilerinin geçişine kapatıldığında Rusya'nın bir aylık ticari kaybı yaklaşık 30 milyon ruble, (~15 milyon dolar) gibi yüksek bir rakamda gerçekleşmiştir.⁵⁹ Nitekim, Boğazlar kapatıldıktan hemen sonra Rusya, Bâbüali'ye 22 Nisan'da verdiği muhtıradan Boğazların tekrar açılmasının kendi ticareti için önemini dile getirmiştir.⁶⁰

⁵⁶ Yakobson, 1961. s.454.

⁵⁷ İnal, bty. s.1818-1819.

⁵⁸ Bobroff, 2000, s.84-86; Dennis, (1915), s.402-442.

⁵⁹ Kucherov, (Jul., 1949), s.219.

⁶⁰ Tanin, 25 Nisan 1912.

Rusya, 1896-1900 yılları arasındaki beş yıllık dönemde Baltık Denizi yoluyla yılda ortalama 1.5 milyon ton; Türk Boğazları yoluyla 4.5 milyon ton ihracat yapmıştı. Boğazlar bir yıl kapalı kalsaydı Rusya'nın kaybı ortalama 180 milyon dolar olacaktı. Beş yıl sonra, 1905-1910 yılları arasında Baltık'tan yapılan ihracat miktarı sabit kalırken; Türk Boğazları'ndan geçen Rus ihracatının yıllık ortalaması 7.5 milyon tona çıkmıştır. Sırf bu artış bile Boğazların Rusya için önemini göstermektedir. Benzer şekilde 1906-1913 yılları arasındaki sekiz yıllık dönemde, toplam Rus ticaretinin ortalama %26.1'i Karadeniz limanlarında yüklenip Boğazlardan geçerek; %30.4'ü ise Baltık limanlarından gerçekleştirilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesi olan 1913 yılında Rusya'nın toplam ihracatı 24 milyon tondur. Bu miktarın 5.5 milyon tonu karayoluyla; 5.8 milyon tonu Baltık üzerinden ve 11 milyondan biraz fazlası Karadeniz'den gelip Türk Boğazlarından geçerek dünya limanlarına ulaşmıştır.⁶¹

Karadeniz limanları ve Boğazlar Rus ihracatının gerçekleştiği, Baltık ise daha çok ithalatın yapıldığı limanlardır. Osmanlı Devleti I. Balkan savaşında ağır şekilde mağlup olunca, Bulgaristan uyarılarak Edirne dahil buradan öteye geçilmesine müsaade edilmeyeceği bu Devlet'e bildirildi. Nitekim 31 Ekim 1912 tarihinde Edirne işgal edilip, Bulgar Orduları Çatalca hattına geldiğinde Sazonof bir kez daha girişimde bulunarak, İstanbul'un korunabilmesi için minimum güvenlik derinliği oluşturan Edirne dahil, doğu Trakya'nın Türk egemenliğinde kalması gerektiğini Bulgarlara bildirdi. Balkan savaşı çıktığında, iki cephede aynı anda mücadeleye güç yetmediğinden İtalya ile 18 Ekim'de Uşi Antlaşması imzalanmıştı. Doğu Akdeniz'deki Oniki Ada, Rodos dahil geçici olarak bu devlete bırakılmıştı.⁶² Sazonof'un Bulgaristan'ı uyardığı esnada Yunanlılar, Limni Adası'nın Mondros limanını bir üs haline getirerek Çanakkale Boğazı çıkışında abluka uygulamaya başladı. Bu gelişmeler yaşanırken Kasım ayı başında İstanbul önüne gelmek isteyen İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya harp gemilerinden birer tanesinin Bahr-i Sefid (Akdeniz) ve bir Rus harp gemisinin de Bahr-i Siyah (Karadeniz) Boğazlarından giriş yapıp Boğazlardan geçmesine izin verildi.⁶³

Türk Boğazları Balkan Harbi esnasında aynı anda; Averof zırhlısı ile güçlendirilmiş Yunan Donanması tarafından güneyden, Bulgar Donanması tarafından da kuzeyden abluka edildi. Tarafsız devletler içinde Rusya, Bulgaristan'ı destekliyordu. Karadeniz'deki Osmanlı deniz harekâtının ana üssü İstanbul Boğazı; Ege'de ise Çanakkale idi.⁶⁴ Rus Genelkurmayı 3 Kasım'da Edirne'nin İstanbul savunması için çok gerekli olmadığı görüşünü Sazonof'a ilettili. Bu nedenle Bulgaristan isterse Edirne'yi elinde tutabilmesine izin verilmesi kararlaştırıldı. Buna karşın İstanbul'a yönelik olası Bulgar saldırganlığının durdurulabilmesi için, İstanbul ve Boğazların başka bir devlet tarafından işgalinin Rusya için *casus belli* olacağı ilan edildi. Sazonof, Fransız ve İngiliz mevkidaşları Raymond Poincaré ile Edward Grey'e İstanbul'un işgali durumunda Rusya'nın Karadeniz Donanmasını başkenti savunmak üzere buraya göndereceğini

⁶¹ Pasvolsky, (August, 1923), s.294.

⁶² Bkz. Papuççular, 1919.

⁶³ BOA, A. }MKT.MHM.00742.00023.001 (H) 22 Zilkade 1330 [02/11/1912].

⁶⁴ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi, 1993, s.3-4.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politigi

bildirdi.⁶⁵ Görüldüğü gibi Boğazların sağladığı denge diplomasisi ve stratejik önem, ironik olarak ezeli düşman Rusya'yı Osmanlı topraklarını savunmak durumunda bırakmıştır.

Balkan Savaşları öncesinde, Balkanlar'daki en güçlü devlet Bulgaristan'ın nihai hedefi Boğazları ele geçirmekken, Sırbistan Adriyatik'te egemenlik elde etmeyi planlıyordu. Marmara Denizi, Anadolu ile Rumeli toprakları arasındaki bağlantıyı sağlayan bir iç denizdir. Balkan Harbi öncesinde Bulgar Ordularının Trakya'yı aşarak Çatalca hattına; hatta Marmara kıyılarına ulaşabileceğine hiçbir şekilde ihtimal verilmemişti. Bulgarların Marmara kıyılarına ulaşması halinde Çanakkale Boğazı'nın batı yakası Gelibolu Yarımadası ile kara bağlantısı kesilecekti. Averof zırhlısının varlığıyla Osmanlı güçlerinden üstün olan Yunan deniz kuvvetleri de Boğaz'ın Ege çıkışını tuttuğundan Boğazlar üzerindeki batı yaka egemenliği bir bütün halinde elden çıkacak, Sarayburnu'na kadar Boğazlar bu iki Balkan devletiyle ortaklaşa kontrol edilmeye başlanacaktı. Savaş başladıktan kısa bir süre sonra, Kasım ayı başında Bulgar Orduları Marmara kıyılarına ulaştı. Böylece, 1453 yılından sonra ilk defa Boğazların batı yakasında ikinci bir Balkan Devleti varlık gösterebilip, Boğaz geçişi üzerinde söz hakkı elde edebilecek konuma geldi. Hatırlanacağı gibi 93 Harbi esnasında Rus Orduları Yeşilköy'e kadar batı Marmara kıyılarını işgal ederek burada karargâh kurmuşlardı.

Marmara Denizi kıyılarına ulaşan Bulgar Orduları, 17 Kasım 1912 tarihinde Çatalca'da durdurulduğunda İstanbul'u işgal için önlerinde 50 km.'lik mesafe kalmıştı. Bulgarlar, 811 yılında Bizans imparatoru Nikepheros'u Trakya yakınlarında yenip, İmparatoru öldürmüştü. İki yıl sonra ise 813 yılı Haziran ayında İmparator Mikhael'in Ordusunu Edirne civarında yok ederek İstanbul önüne gelip, şehri kuşatmışlardı. Tarih bir defa daha 1.098 yıl sonra tekerrür ediyordu. Çatalca hattının kırılması durumunda Bulgar Orduları yine İstanbul kapılarına dayanmak üzereydi. Bin yıl önceden farklı olarak bu sefer İstanbul'u savunabilecek surlar ve sur savunmasının yeterli korumasını olası kılacak basit savaş araçları yoktu. Düşman, üstün tahrir gücüne sahip ateşli silahlar eşliğinde ilerliyordu. Bulgarlar Marmara kıyısında tahkimat kurarken, Yunan Donanması Boğazlardan içeri girerek, Çanakkale Boğazı'nı tutan Osmanlı Donanmasını yok etmeyi planlıyordu. Çok riskli olduğu için bu girişim hayata geçirilemedi.

Balkan Savaşı'nın ilk raundu Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişmeye 1913 yılında da devam etti. Rusya Boğazları işgal edemese de, Bulgaristan'ın Marmara Denizi'ne ulaşması halinde İstanbul Boğazı'nı ele geçirmeye karar vermişti. Buna karşın 23 Mart'ta, Bulgaristan'ın Marmara Denizi'nde ya da Boğazlarda kıyıya sahip olma isteği Petersburg tarafından kabul edildi. Sekiz gün sonra da, İstanbul'un olası işgali ve Türklerin şehri boşaltması halinde bir Rus filosunun İstanbul'u işgal için İstanbul Boğazı'ndan aşağı ineceği söylentisi Londra ve Paris'e ulaştı. Fakat Rusya, 1913 yılı Nisan ayında Boğazları işgal için gerekli birlik ve deniz aracını istenilen zamanda İstanbul'a nakledebilecek askeri olanaklardan yoksundu.⁶⁶ Bu nedenle Mart ile Mayıs ayları arasındaki dönemde Boğazlar askeri jeo-politiğinde gelgit ve köşe kapmacalarla yürütülen bir tür satranç oynanıyordu.

⁶⁵ Bobroff, 2006, s.83-84.

⁶⁶ Bobroff, 2006, s.92-94.

Fransa, Rusya'nın müttefiki olmasına rağmen İstanbul ile Boğazların bu devlet tarafından işgalini istemiyordu. Petersburg, Bulgaristan'ın Fransa tarafından İstanbul'u işgal için teşvik edildiğini düşünüyordu. İngiltere sessizliğini koruyordu fakat gelişmelerden o da mutlu değildi. Rusya, Boğazlar ile İstanbul'un önce Bulgarlar tarafından işgaline karşı çıkmıştı fakat 1913 yılı başından itibaren bu sayede amaçlarına daha kolay ulaşacağını düşündüğünden kararını değiştirmişti. Buna karşın halen şehrin Bulgarlar tarafından işgaline razı olmayıp, böyle bir girişimi engellemeye kararlıydı. Çatalca hatlarındaki kahramanca direniş, Bulgar Ordusundaki bozulma neticesinde Bulgarlar Başkente ve İstanbul Boğazı'na ulaşmadan durduruldu. Böylece, bütün Rus planlama ve işgal niyetleri yakında çıkacak olan büyük savaşa, 1914 yılı Kasım ayına ertelenmek zorunda kaldı.

Osmanlı Donanması I. Balkan Harbi esnasında birkaç kısa süreli çıkış ve muharebe haricinde Yunan Donanması tarafından Çanakkale Boğazı'nda abluka edilmiş, Yunanlılar bu sayede Ege adalarını işgal edebilmiştir. Şayet Donanma, Yunan deniz gücüyle baş edebilecek kudrette olsaydı, gerek kara savaşlarında gerekse Ege'deki hâkimiyet mücadelesinde önemli kazançlar ve başarılar elde edilebilirdi. Önyüzbaşı Hüseyin Rauf [Orbay] komutasında Hamidiye'nin Ege, Adriyatik ve Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri, Ege'deki Yunan üstünlüğünü dengelemeye yetmemiştir. Hamidiye, Averof'un kendisini takip edip Ege önünden uzaklaşmasını sağlayarak, Çanakkale ağzındaki güç dengesini eşitlemek için Adriyatik'teki Yunan sahillerine başarılı saldırılar düzenlemiş, fakat bu aldatmaya kanmayan Yunanlılar Averof'u Ege'de tutmaya devam etmişlerdir.⁶⁷ Averof, Almanya tarafından Osmanlı Devleti'ne satılmak istenmiş fakat pahalı bulunarak alınmamıştı. Balkan birliğinin kurulduğu bir anda Averof'un Yunanistan'a satılmasına göz yumulmasının bedeli ağır olmuştur. Pahalı bulunarak satın alınmayan Averof, Millî Mücadele döneminde Boğazlardan geçip, Karadeniz ve Ege'ye çıkarak Akdeniz ve Karadeniz sahillerindeki kentleri bombalayıp, masum insanları katledecek, milyonlarca lira tutarında zararlara sebebiyet verecektir.⁶⁸

Deniz gücündeki yetersizliğe ek olarak ağır mağlubiyetle karşılaşılan I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Donanması yetersiz ve stratejiden uzak bir mantıkla kullanılmıştır. Donanma, önce Karadeniz'deki nakliyatı korumak amacıyla; daha sonra da Ege'deki Yunan üstünlüğüne karşı kullanılmaya çalışılmış, her iki girişim de başarısız olmuştur.⁶⁹ Toprakları denizlerle bağlanan ve bu denizleri korumak için Donanması olmayan Osmanlı Devleti, deniz gücünün eksikliğini ağır bir mağlubiyetle ödemek durumunda kalmıştır. Deniz gücüne olan ihtiyaç 1897 yılındaki Yunan Harbi esnasında, yine Çanakkale Boğazı'nı abluka etmeye çalışan Yunan deniz gücüne karşı yaşanan yetersizlikte görülmüş; fakat 15 yılda yeterli tedbir alınmamıştır. Balkan Harbi'nde Yunanlılar bir de denizaltıya sahip olarak Boğaz girişini tehdit etmiş, Bozcaada ile Gökçeada dahil Boğazönü adalar Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Donanma yokluğunda, Balkan Savaşı sonrasında Ege'deki adaların hemen tamamı, Gökçeada ve Bozcaada hariç; Epir (Yanya), Selanik, Kavala, Makedonya, Girit dahil Yunanistan'a

⁶⁷ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi, 19936, s.7, 171-172.

⁶⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), 17 Şubat 1341 [1925], s.68-69.

⁶⁹ Deniz Harp Tarihi, 1966, s.52.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politigi

kaptırılıp, savaş sonrasında Yunan toprakları Osmanlı aleyhine iki kat büyümüştür. Rusya; Boğazlar ile İstanbul'u işgal için, Avusturya'nın Balkanlarda etkinlik kurmasına ve Balkan devletlerinin kendisinden soğumasına göz yummuştur. Fakat istediğini yine elde edememiştir.

İlk Balkan Savaşı 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşmasıyla sona erdi. Osmanlı Devleti'nin toprak kayıpları büyüktür. Ege ile Doğu Akdeniz'deki Türk egemenliği hemen hemen sona ermiştir. Savaş sonucunda Osmanlı Devleti artık bir Avrupa gücü değildir. Ege'deki hâkimiyet Yunanlılara kaptırıldığı için Boğazların açık deniz bağlantısı Yunan tehdidi altına girmiştir. Doğu Trakya Bulgaristan tarafından işgal edilmiş, Avrupa kıtasındaki Osmanlı toprakları İstanbul ve dış semtlerle sınırlanmıştır. Rusya, Balkan savaşlarını Bâbiâli'yi kendi isteklerini kabule zorlamak ve Boğazlardaki statükoyu muhafaza edebilmek için teşvik etmişti. Oysa az kalsın Bulgaristan Boğazları işgal edecek kadar İstanbul'a yaklaşabilmiştir. Böylece Çarlık Rusyası'nın Boğazlar politikası son 10 yılda üçüncü kez başarısız olmuştur.

Balkan Savaşları sonrasında Rusya, Boğazların Osmanlı Devleti'nin elinde kalmasına, bu sayede kendisinden önce başkası tarafından işgal edilmemesine yönelik bir politika takip etmeye başladı. Çarlığın istila politikaları, İngiltere ile Fransa'nın Rusya ile birlikte hareket etmeleri, Bâbiâli'yi mecburen Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bloku'na doğru itti. Zira, Almanya İstanbul'da etkin olmak istiyor fakat görünürde fiziki istila amacı taşıymıyordu. Avusturya-Macaristan ise, Rusya'nın Balkanlar ile Boğazlardaki olası işgaline karşıydı. Bu amaçla Osmanlı Devleti ile yardımlaşmaya taraftardılar. Takip edilecek politika Almanya'nın tutumu ile şekillenecekti.

Almanya'nın Boğazlar Denkleminde Dahil Olmasının Yarattığı Sorunlar

Napolyon'un yenilgisinden sonra, İngiltere ile Çarlık Rusyası'nın karşısına çıkan en etkin rakip Almanya'dır. Fakat, Almanya Bismarck döneminde bir kara İmparatorluğu şeklinde örgütlenmişti. İmparator II. Wilhelm'in 1888 yılında tahta çıkmasından itibaren Almanya kara gücü olmanın yanında bir deniz gücü olmak için de çalışmaya, askeri ve siyasi örgütlenmesini bu doğrultuda şekillendirmeye başladı.

Almanya'nın bir deniz gücü olarak da sivrilmesinin; doğusunda Rusya, batısında ise İngiltere ile Fransa tarafından endişeyle takip edilmesine karşın, I. Dünya Savaşı öncesine kadar Almanya'nın denizlerde boy göstermesi sınırlı kalmıştır. Bu dönemde ABD Monroe Doktrini kapsamında Avrupa'daki rekabeti seyretmekle yetinmiştir. Söz konusu nedenle, Napolyon savaşlarını bitiren Viyana Kongresi (1815) sonrasında denizlerdeki egemenlik Rusya ile İngiltere yörüngesinde gerçekleşmekte, kıyı devletlerinin kazanım ya da kayıpları bu iki devlete bağımlı olarak şekillenmekteydi. Rekabetten kaçınılmaz olarak en çok etkilenen ulus Türklereydi. Viyana Kongresi sonrasındaki yüzyılda Türk Boğazlarıyla ilgili çok sayıda çatışma ya da ittifak yaşanması güç politikalarının da etkisiyle tamamen tarihsel olgular doğrultusundaki akışın doğal bir sonucudur.

Osmanlı Devleti'nin ayakta kalıp, düşmanlarına karşı güçlendirilmesi Alman çıkarlarının ve *Weltpolitik*'in (Alman Doğu Politikası) uygulanabilmesi için ön koşuldur. Bu amaca yönelik olarak Almanya'nın İstanbul'da varlık göstermeye başlayıp, Türk Kara

Ordusunu modernize etmesi Rusya tarafında rahatsızlık yarattı. Bu yöntemin tercih edilmesindeki amaç: Yurdun değişik bölgelerinde görev yapan Türk subayların rotasyon içinde İstanbul'a gelerek eğitimden geçirilmeleri ve böylece Ordu kuvvet dengesini bozmadan subay eğitiminin tamamlanabilmesidir. İngiltere ilk başta, Rusya'dan gelen baskının dengelenmesine Almanya'nın da ortak olması için Osmanlı topraklarındaki Alman etkinliğini desteklemiştir. İttihat Terakki dönemindeki hızlı yakınlaşma İngiltere'yi de rahatsız etmekte gecikmedi.⁷⁰ Benzer durum 1500 yıl önce yaşanmış, Bizans İmparatoru Arcadius, 399 yılında bir Got olan Gainas'ın Gotlar'dan oluşan bir Orduyla İstanbul'a girmesine izin vermişti. Got General Gainas, elindeki Orduyla Bizans tahtını ve Boğazları ele geçirmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştı. Almanların da ilk fırsatta aynı girişimde bulunmayacağı, (tahtı ele geçirmeleri olanaksızdı) İstanbul'u kontrollerine alıp Boğazlara hükmetmeyeceği garanti edilemezdi.

Mareşal Liman Von Sanders başkanlığında Alman askeri uzmanların 1913 yılında İstanbul'daki Orduda göreve başlaması ve Ordunun başına bir Alman'ın general olarak atanması Rusya başta olmak üzere diğer devletlerin tepkiden protestoya dönen itirazlarını beraberinde getirdi. Zira böylece Almanya İstanbul'daki ekonomik varlığını askeri ve siyasi unsurlarla desteklemiş oluyordu. Boğazlar ile İstanbul'da da Almanların etkin olacağından korkuluyordu. Almanya, 20. yüzyıl başından itibaren İngiltere'nin deniz hâkimiyetine alternatif oluşturmaya başlamıştı. Böyle bir gelişme İngiltere için de kabul edilebilir değildi. Aynı şekilde Almanların Boğazlar'daki varlığı Rusya için bir tür ilan edilmemiş *casus belli* idi. Sazonof'un, 1913 yılı Aralık ayında Çar'a gönderdiği rapordaki şu satırlar dikkat çekicidir; "*Boğazları güçlü bir devlete [Almanya] terk etmek, Güney Rusya'nın bütün ekonomik gelişmesini bu devletin eline vermek demektir.*"⁷¹ İngiltere ile 31 Ağustos 1907 tarihinde imzalanıp Eylül ayında onayların değiş tokuş edildiği ittifak konvansiyonu ile Rusya'nın güney kıyıları güven altına alınmış, İngiliz, Fransız ittifakına üçüncü taraf olarak dahil olan Çarlık, İngiltere'nin İran ve Afganistan'daki çıkarlarının korunması karşılığında Boğazlara biraz daha yaklaşmıştı.⁷² İstanbul'da hiç hesapta yokken ortaya çıkan Alman varlığı bu kazanımların altını boşaltmaktaydı.

Söz konusu gelişmelerin yanında gemicilik teknolojisindeki baş döndürücü değişim, daha süratli, daha iyi zırhlandırılmış, atış gücü yüksek *dretnot* sınıfı savaş gemilerinin icadı Rusya'nın Karadeniz'deki varlığını hassas hale getirdi. *Dretnotlar*, süratleri 21 mile ulaşabilen, 34.2 cm.'lik topları bulunan harp gemileridir. Alman *dretnotları* geliştirilmiş modellerdir. Hareket kabiliyetleri harp *kruvazör*lerinden daha üstündü. Balkan savaşları sonrasında Almanya'nın da desteğiyle yoğun bir gemi inşa programı başlatılmıştı. Amaç, Rusya'ya karşı Karadeniz'de üstünlük sağlamak değil, Yunanistan'a kaptırılan adaları geri almaktır. Rusya, Boğazlardan savaş gemisi geçiremediği için kendi Donanmasını ve yeni sınıf gemileri Karadeniz'deki tersanelerde inşa etmek zorundaydı. Bu mecburiyet teknolojik geriliğe ve zaman kaybına neden oluyordu.⁷³

⁷⁰ Holborn, 1961, s.406.

⁷¹ Kissinger, 2015, s.192.

⁷² Historical Summary of Events in Territories of the Ottoman Empire, October 1928, s.12-13.

⁷³ Bobroff, 2006, s.78.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politikği

Son gelişmeler Petersburg'da paniğe neden oldu. Ruslar, 1913 yılına kadar Boğazlardaki rejimin kendi istekleri doğrultusunda şekillenmesini istemiş, her ne kadar fikri sabit bir dış politika paradigması olsa da Boğazlar ile İstanbul'un işgali için sabırla beklemekte sebat edilmişti. Petersburg, 1885 ve 1912 yıllarında Balkan savaşları esnasında Boğazları işgal etmek için askeri planlama yapmıştı. Nitekim 1885 yılında Osmanlı Devleti'nin Petersburg Büyükelçisi Dışişlerine çağrılarak Karadeniz Boğazı girişinin tahkim edilmesi ve Boğaza top yerleştirilmesinin düşmanca bir hareket kabul edileceği Osmanlı Devleti'ne bildirilmişti. Alman askeri misyonu İstanbul'a geldikten sonra Rus dış politikası tamamen değişti. Boğazlar ile İstanbul'un işgali birinci amaç haline geldi. Dışişleri Bakanı Sazonof, 6 Aralık 1913 tarihinde İstanbul'un ve dolayısıyla Boğazların mülkiyetinin artık ele geçirilmesi gerektiğini bildiren bir raporu Çar'a sundu. Uzun süredir Bâbiâli, Rusya'da Boğazlarla ilgili dile getirilen düşünce ve söylemleri yakından takip etmekteydi.⁷⁴ Sazonof, İstanbul ile Boğazların ancak savaşla alınabileceğini düşünüyordu. I. Dünya Savaşı başlamadan altı ay önce, 8 Şubat 1914 tarihinde yapılan gizli konferansta Sazonof, Boğazların Avrupalı bir gücün eline geçmesine izin verilmemesi gerekliliğini tekrarladı.⁷⁵

İki hafta sonra, 21 Şubat'ta üst düzey Rus subaylar İstanbul'a karşı düzenlenebilecek olası saldırı ve işgal planlamasını ele aldılar. Sazonof bir kez daha İstanbul ve Boğazların ancak bir Avrupa savaşı çıkması halinde işgal edilebileceğini ileri sürdü. Buna karşın Genelkurmay Başkanı Yakov Zhilinsky, Boğazların savaşla işgali teşebbüsünün bir Avrupa savaşından önce gerçekleştirilebileceği görüşündeydi. General Zhilinsky daha önceki toplantılarda, cephelerin olası genişliği nedeniyle savaş durumunda hiçbir Rus askerinin Boğazlara saldırı için tahsis edilemeyeceğini ileri sürmüştü.⁷⁶

Açıkça görüldüğü üzere, İstanbul'daki Alman varlığı Rusya'yı tedirgin etmeye yetmiştir. Birkaç ay sonra dünya savaşı çıkmasa bile Rusya daha önceki yıllarda yaptığı gibi sudan bir bahaneyle Boğazlar ile İstanbul'u işgal için harekete geçmeye kararlıdır. Bu amaçla özel bir kolordu oluşturuldu. İşgalci güçlerin harekât anında İstanbul Boğazı'nda Büyükdere'ye yerleştirilmesi için Karadeniz Donanması büyük gizlilik içinde hazırlıklara başladı.⁷⁷

Esasında Liman Von Sanders'in İstanbul'da görevlendirilmesi, Petersburg'un Boğazlara yönelik histerik, içgüdüsel uyarımla harekete geçen, öngörülen yoksun kontrolsüz politikası nedeniyle abartılmıştır.⁷⁸ Çünkü Bâbiâli baskını (Ocak, 1913) sonrasında idareyi tamamen ele alan İttihat Terakki Cemiyeti (İTC), ne İstanbul'u ne de İmparatorluğu bir devletin, örneğin Almanya'nın tahakkümüne sokmak niyetindeydi. Bu saptamayı destekler şekilde; Kara Ordusu Almanlara eğitilirken, Donanma İngiliz Amiral Arthur Limpus tarafından; jandarma ise Fransız uzmanlar tarafından modernize edilmekteydi. Böylece, Osmanlı savaş gücü Avrupalı güçlerin dengeli katkısı ile tekrar

⁷⁴ BOA, A.}MKT.MHM.00745.00012.001 (H) 23 Zilhicce 1329 [13/12/1911].

⁷⁵ Zanisky, 1926, s.80.

⁷⁶ Florinsky, (Mart, 1929), s.110.

⁷⁷ Sokolnicki,1950, s.7.

⁷⁸ Bkz. Sanders, 2010.

geri kazanılabilecekti.⁷⁹ Çarlık Rusyası, büyük oranda Sazonof'un yönlendirmesiyle, İstanbul ve Boğazları ebediyen Almanlara kaybettiği kaygısıyla modernizasyon hareketini hatalı değerlendirmiş, tehdidi olduğundan çok daha büyük algılamıştır. İngiltere'nin Petersburg Sefiri George Buchanan, anılarında Petersburg'daki histerik algıyı ve önyargılı yaklaşımı açıkça ortaya koymaktadır.⁸⁰

Boğazları ve İstanbul'u işgalde takip edilecek yönteme son şeklini verebilmek amacıyla 21 Şubat 1914 tarihinde, I. Dünya Savaşı başlamadan birkaç ay önce Sergey D. Sazonof başkanlığında, Rus Deniz, Kara Kuvvetleri temsilcileri ve Genelkurmay Başkanıyla İstanbul Büyükelçisi Mikhail N. von Giers arasında yapılan son toplantıda nihai planlamalar gözden geçirilmiştir. I. Dünya Savaşı'na gidilen şartlar altında hemen bütün olası harp simülasyonlarının tartışıldığı toplantıda; olası bir çatışmada Boğazlarda karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olan Almanya'nın önce Fransa'yı işgal edip; daha sonra Rusya'ya saldıracağı öngörülerek savaş başlamadan önce ya da savaş esnasındaki kısa zaman diliminde Boğazların bir bütün halinde bu defa kesin olarak işgali kararlaştırılmıştır.⁸¹ Birkaç ay sonra başlayacak I. Dünya Savaşı planlanandan çok farklı koşullar altında gelişecek, Boğazlara sahip olma hayali Çarlığın sonunu hazırlayan faktörler arasında yer alacaktır.

Sonuç

I. Petro ile başlayan sıcak deniz Akdeniz politikaları kapsamında Çarlık Rusyası'nın Türk Boğazlarına ya sahip olmaya ya da en azından geçiş rejimini kendi lehinde şekillendirmeye çalıştığını görmekteyiz. Osmanlı Devleti için ağır mağlubiyetle sonuçlanan 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Çarlığın Boğazları ele geçirmeye yönelik arzusu daha da güç kazanmıştır. Özellikle 1880'li yıllardan itibaren Çarlığın birkaç kez ciddi olarak Türk Boğazları'nı işgale niyetlendiği görülmektedir. Bu amaçla askeri planlamalar yapılmış, dönemin güç dengesinin uygun hale gelmesi için yoğun diplomatik faaliyet yürütülmüştür. Son ciddi teşebbüs I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki planlamalardır.

Çarlık Rusyası Boğazları işgale hazırlanıp, Petersburg'da işgal planlamaları yapılırken; tarih döngüsü kendi olağan akışında hesap edilemeyen bir düzlemde gelişmiştir. İnsanlık tarihinin en kanlı ilk harbi olacak I. Dünya Savaşı her an patlak vermek üzeredir ve savaş öncesi son gelişmeler Rusya'nın Boğazlar ile ilgili planlarının uygulamaya konulmasının önündeki en önemli nedendir.

Çarlık Rusyası 1885 yılı sonrasında ciddi şekilde planlandığı hareketleri gerçekleştirip Boğazları ve İstanbul'u işgal edebilseydi, Akdeniz'in anahtarını ele geçirecek, Ortadoğu'nun ticari merkezini ve stratejik sadakat odağını elde etmiş olacaktı. Boğazlar, Rus gücüne birkaç kat değerinde artı çarpan değeri sağlayacak, Karadeniz *mare clausum* olarak bir Rus Gölü haline gelecekti. Rus İmparatorluğu'nun Başkenti büyük olasılıkla İstanbul'a taşınacak, İstanbul'un adı ya Konstantinopolis ya da Tsargrad olarak değiştirilip, içerde her geçen gün daha fazla taraftar kazanan muhalefetin sesi

⁷⁹ Bilge, 1992, s.5.

⁸⁰ Buchanan, 1923. s.182-184.

⁸¹ Bkz. Bestuzhev, (1966), s.93-112; Menning, (December, 2003), s.775-798; Gatrell, (September, 2015), s. 668-700.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politikliği

kısılabilecekti. En önemlisi, bir genel savaş durumunda Rusya, müttefikleriyle deniz bağlantısını kaybetmeyecek, Çarlık rejimi yıkılmayacak, Bolşevikler iktidara gelemeyecekti. Bu durumda Marksizm; sanayileşme ve kapitalistleşme aşamasını tamamlayamamış, büyük oranda Asya tipi üretim tarzı (ATÜT) modellerle ekonomik ilerlemesini sağlayan Rusya steplerinde yaşama şansı bulamayacaktı. Böylece tarihin akışı Türk Boğazları'nda değişmiş olacaktı.

Boğazlar elinden alınıp, Anadolu'ya hapsedilen Türk Ulusu, Balkanlar'daki küçük devletçikler gibi varlığını bir süre ikame ettirecek, daha sonra da büyük olasılıkla Türkistan'daki Türk hanlıklarının kaderini yaşayarak Rusya tarafından işgal edilecekti. Elbette, herkes gibi II. Nikola ve Rus Devlet Ricali gelmekte olan felaketli günlerden haberdar değildi. Nitekim savaşa Boğazları nihayet ele geçirebilmek umuduyla girilecektir. Fakat sonuç II. Nikola'nın ummadığı şekilde gerçekleşecek Savaş, Romanov Hanedanı'nın üç asır süren iktidarlarının ve Çar II. Nikola'nın ailesiyle birlikte hayatının sonunu getirip, üç büyük imparatorluğu tarihin tozlu raflarına gönderecektir.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Belgeleri ve Resmî Belgeler

- BCA*, 21.01.1948/30100.101.625.13.
BOA, Y.PRK.MYD.00003.00014.001 (H) 15 Safer 1301 [16/12/1883].
BOA, Y.PRK.MYD.003.0014 (H) 15 Safer 1312 [16/12/1883].
BOA, Y.PRK.UM.0008.00039.002.001 (H) 03 Safer 1303 [11/11/1885].
BOA, Y.PRK.ASK.00144.00032.002 (H) 29 Rabiulahir 1316 [16/09/1898].
BOA, İ.HUS.00097.00113.001 (H) 15 Rabiulevvel 1320 [22/06/1902].
BOA, MV.00111.0027 (H) 11 Safer 1323 [1704/1905].
BOA, Y.A.RES.00131.00048.001 (H) 02 Cemaziyelevvel 1323 [05/07/1905].
BOA, HR.SFR.0004.00852.00111 (M) 24/01/1911.
BOA, A.}MKT.MHM.00745.00012.001 (H) 23 Zilhicce 1329 [13/12/1911].
BOA, BEO.04191.314251.002.001 (H) 24 Cemaziyelahir 1330 [10/06/1912].
BOA, DH.SYS.00075.0001.001 (H) 01 Cemaziyelevvel 1330 [18/04/1912].
BOA, HR.HMŞ.İŞO.00036.00007.002 (R) 14 Şubat 1328 [27/02/1913].
BOA, HR.SFR.0003.00655.0007 (M) 01/06/1912.
BOA, 04191.314251.01.01 (H) 24 Cemaziyelahir 1330 [10/06/1912].
BOA, A.}MKT.MHM.00742.00023.001 (H) 22 Zilkade 1330 [02/11/1912].
BOA, HR.SYS.00262.000001.001.001 (M) 07/04/1910.
BOA, HR.SYS.01238.48 (M) 05/05/1909.
BOA, HR.SYS.01269.001 (M) 25/06/1905.
BOA, HR.SYS.02419.00085.003 (M) 20/04/1916 [?].
BOA, HR.SYS.02910.00007.001 (M) 15/05/1912.

- FO 195/2363*, Confidential despatch No. 105 from Sir G. Lowther, Pera to Secretary of State for Foreign Affairs. 17 February 1909.
FO371/59231, R 17969/6/44, "The Bosphorus and the Dardanelles", 6 January 1947.
Great Britain, Common Parliamentary Papers, 1878, s.862. Report by Acting Consul Calvert on the Trade and Commerce of Alexandria for the Year 1878.
Deniz Harp Tarihi, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Eğitim Kitapları: İstanbul, 1966.
Meclisi Âyan Zabıt Ceridesi, İ. 5, C. 1, 14 Teşrinisâni 1332 [14 Kasım 1916].
Meclisi Âyan Zabıt Ceridesi, İ. 87, C. 1. 01 Haziran 1326 [1910].
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), İ. 58, C. 1, 17 Şubat 1341 [1925].
Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi, VII. Cilt, Osmanlı Deniz Harekâtı, 1912-1913, 2. Baskı, Genelkurmay Basımevi: Ankara, 1993.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politigi

b. Telif Eserler

- Aehrenthal 1926 Baron von Aehrenthal and I. F. D. Marrow, "An Unpublished Memorandum on the Straits Question", *The Cambridge Historical Journal*, Vol. 2, No. 1.
- Bestuzhev 1966 I. V. Bestuzhev, "Russian Foreign Policy February-June 1914" *Journal of Contemporary History* Vol. 1, No. 3. s. 93-112.
- Bilge 1992 A. Suat Bilge, *Türkiye Sovyetler Birliđi İlişkileri 1920-1964, Güç Komşuluk*, İş Bankası Yayınları: İstanbul.
- Bobroff 2000 Ronald Bobroff, "Behind the Balkan Wars: Russian Policy toward Bulgaria and the Turkish Straits, 1912-13." *The Russian Review* 59, No. 1. s. 76-95.
- Bobroff 2006 Ronald Bobroff, *Roads to Glory: Late Imperial Russia and the Turkish Straits*, I. B. Tauris Publication: London.
- Bovikin 1960 V. İ. Bovikin, *Vnesnyaya Politika Rossii*, Konets 19, Naçalo, 20 Geka, Gos. Uçebno-Pedagogičeskoye İzdatelstvo, Ministerstvo Prosveseniya RSFSR.
- Buchanan 1923 George Buchanan, *My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories*, Vol. I, Cassell and Company Limited: London.
- Churchill 1923 Winston Churchill, *The World Crisis*, The Macmillian Company of Canada: Toronto.
- Çaycı 1982 Abdurrahman Çaycı, "Guma İsyanı Öncesinde Fransa'nın Trablusgarp Siyaseti", *Belleten*, C.XLVI, S. 182. s. 323-329.
- Dailey 1951 Kenneth I. Dailey, "Alexander Isvolsky and the Buchlau Conference", *The Russian Review*, Vol. 10, No. 1 (Jan.). s. 55-64.
- Florinsky 1929 Michael T. Florinsky, "A Page of Diplomatic History: Russian Military Leaders and the Problem of Constantinople During the War", *Political Science Quarterly*, C. 44, No. 1.
- Gatrell 2015 Peter Gatrell, "Tsarist Russia at War: The View from Above, 1914-February 1917", *The Journal of Modern History*, Vol. 87, No. 3, *Literary and Visual Arts in the European Public Sphere*, (September). s. 668-700.
- Historical Summ. 1928 *Historical Summary of Events in Territories of the Ottoman Empire, Persia and Arabia affecting the British Position in the Persian Gulf, 1907-1928*, Confidential, Committee of Imperial Defence: [London], October.
- Holborn 1961 Hajo Halborn, "Russia and the European Political System", *Russian Foreign Policy*, (ed. Ivo J. Lederer), Yale University Press: New Haven.
- İnal bty. Mahmud Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, XII. Cüz, 4. Basılış, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.
- Karadeniz. 1325 [1909] *Kardeniz ve Boğazlar Meselesi*, Artin Asaduryan Matbaası: İBB Osmanlıca Atatürk Kitaplığı.

- Kaufmann 2014 J. E. Kaufmann, H. W., *The Forts & Fortifications of Europe 1815-1945, The Central States*, Pen & Sword Military, Great Britain.
- Kissinger 2015 Henry Kissinger, *Diplomasi*, (çev. İbrahim H. Kurt), 14. Baskı, İş Bankası Yayınları: İstanbul.
- Kucherov 1949 Samuel Kucherov, "The Problem of Constantinople and the Straits", *The Russian Review*, Vol. 8, No. 3 (Jul.). s. 205-220.
- Mahajan 2003 Sheh Mahajan, *British Foreign Policy 1874-1914*, Routledge: London.
- Menning 2003 Bruce W. Menning, "Pieces of the Puzzle: The Role of Iu. N. Danilov and M. V. Alekseev in Russian War Planning before 1914", *The International History Review*, Vol. 25, No. 4 (December). s. 775-798
- N. York Times 1987 *New York Times*, "To Keep Turkey Week", 15 November.
- Öke 1991 Mim Kemal Öke, *Saraydaki Casus*, Hikmet Neşriyat: İstanbul.
- Papuççular 1919 Hazal Papuççular, *Türkiye ve Oniki Ada 1912-1947*, İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Pasvolsky 1923 Leo Pasvolsky, "Freedom of the Straits-The Emptiest of Phrases", *Advocate of Peace Through Justice*, Vol. 85, No. 8, (August).
- Potshveriya 2003 B. M. Posthveriya, "Rusya-Türkiye İlişkilerinde Boğazlar Sorunu", *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya*, (der. Gülten Kazgan ve Natalya Ulçenko), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını: İstanbul.
- Renzi 1970 William A. Renzi, "Great Britain, Russia, and the Straits, 1914-1915", *The Journal of Modern History*, C. 42, No. 1 (Mart).
- Sanders 2010 Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, (çev. Eşref Bengi Özbilen), İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Sedat 2007 Mirliva Sedat, *Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı'nda Türk Zaferi*, (sad. Mehmet Köçer), Phoenix Yayınları: Ankara.
- Sokolnicki 1950 Michael Sokolnicki, *The Turkish Straits*, Private edition American Press: Beirut.
- Şerif 1993 Abdurrahman Şerif, "Boğazlar Meselesi", *Milli Gaye*, S. 5 (Ocak).
- Şıvgın 2006 Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara.
- Tanin 1912 *Tanin*, 25 Nisan.
- The Closing 1912 The Closing and Reopening of the Dardanelles, *The American Journal of International Law*, Vol. 6, No. 3 (July).
- The Times 1912 *The Times*, "Italian Objects Achieved" April 20.
- Tukin 1947 Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi: İstanbul.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Politikği

- Yakobson 1961 S. Yakobson, "Russia and Africa", *Russian Foreign Policy*, (ed. Ivo J. Lederer), Yale University Press: New Heaven.
- Zanisky 1926 B. Zanisky, (çev. Kaymakam Veysel), "İstanbul ve Boğazlar Meselesi", *Mecmua-i Askeriye*, (1926[?]) C. 8, S. 6.
- Die lange Geschichte der deutsch-türkischen Beziehungen [Alman-Türk ilişkilerinin uzun Tarihi]
<https://lebenswege.rlp.de/de/sonderausstellungen/50-jahre-anwerbeabkommen-deutschland-turkei/die-lange-geschichte-der-deutsch-tuerkischen-beziehungen/> (10 Nisan 2019 tarihinde erişildi).

SUMMARY

Turkish Straits connecting Black Sea to high seas such as Aegean and Mediterranean throughout known historical span were always one among basic reasons of conflicts, wars, rivalries, hostilities, and alliances. Straits came under the control of Ottoman Empire after the conquest of Istanbul in 1453 and since that date onwards under the rule of Turks. When Tsarist Russia started to have lands at the northern coast of Black Sea its warm waters policy also developed meanwhile. To reach warm waters Aegean and Mediterranean Tsarist Russia's commercial vessels and warships needed to pass through Turkish Straits. Because Straits controlled by Ottoman Empire, Russia faced with difficulties for the passage of its warships. Another problem was the Russian security in Black Sea and safety of its southern lands because Straits were the lock of Black Sea while the key hold someone else.

Tsarist Russia, especially after Peter the Great put in use a policy to force Ottomans for free passage of Russian warships through Straits. But European balance of power and the rising naval armada of the era Britain did not want to see Russian warships in Aegean or Mediterranean. Russia wages almost 14 wars against Ottoman Empire within 240 years. Almost all of that wars' focus point was to own Straits if that was not possible to change passage regime of Straits or at least have bases in Straits. That target became one of the basic detriments of Russian foreign policy throughout two centuries yet Russia neither could have permanent passage right for its warships nor could have any base at the any entrance of the Straits.

After the battle of 1877-1878 in which Ottoman Empire lost large parts its lands Russia decided to use diplomatic developments of Europe to invade Straits. That bold decision was kept secret and plans were made for invasion in a convenient time. While Russia has been planning to invade Straits, Ottoman Empire's relations with England had started to get worsened. That event had made two entrances of Straits at the north and south vulnerable for a sudden enemy attack. It was Russia it could attack from the north and it was England could attack from the south. Ottomans decided to erect new, modern fortifications at both entrances and put in use some new measures to prevent any sudden

unpermitted passage attempt or attack. Two famous fortification engineers Brialmont and Schuman were invited to Istanbul and the task was given to them. Both engineers after a detailed work presented their report to Sublime Porte. But when Russia learned about Ottoman plans to fortify northern entrance it declared that it would be assumed as hostile act to put in use any measure at the northern entrance of the Straits. On the other hand, Britain also declared that it would not consent fortification of southern entrance of the Straits.

Because it was impossible to erect new fortifications desperately Ottoman Empire decided to put in use poor measures which had been advised by Ottoman navy officers. The fortifications could be renewed, and cannons could be deployed in the northern entrance during the Potemkin crisis in 1905. Naturally defenses of the southern entrance also renewed meanwhile. Russia, after that date by provoking Balkan countries against Ottomans and having common understanding with Italy waged proxy wars against Ottoman Empire to achieve its desires over Straits. During that policies Russian Chief of Staff and Foreign Ministry due to order of the Tsar Nicholas II, developed plans to occupy Straits. Diplomacy and militaristic works went hand in hand for an easy occupation. Ottoman Empire was partly aware of Russian plans tried to take new measures meanwhile modern training programs for Ottoman army put in use by German officers. That development provoked Russia and at the eve of WWI Russia decided to occupy Straits as possible as early. In this paper, Russian plans to occupy Straits, alliances, hostilities, rivalries, balance of power of era and Ottoman efforts to prevent any possible Russian aggression will be analyzed and light shed on historical developments of the period.

Birinci Dünya Savaşı Öncesi Türk Boğazları Askeri Jeo-Polititiği

EKLER

Harita No 1: Balkan Savaşı'nda Bulgar, Sırp ve Yunan kuvvetlerinin Boğazlar ile İstanbul'a doğru ilerleyişi, FO 925/3053.



Harita No 2: 19. yüzyıl sonunda Boğazlar ve Karadeniz. BOA, HRT.h.00118.00001.

